

ANMELDELSER

KVINDER OG VOLD SET I SVENSK KULTURHISTORISK LYS

Eva Österberg og Marie Lindsted Cronberg (red): Kvinnor og våld – en mångetydig kulturhistoria. Nordic Academic Press, 2005, 339 sider. Pris 164 svenske kr.

Kvinder og vold er under lup i denne antologi. Bogen er opstået efter en workshop i Skåne i februar 2005, hvor et stort antal kendte forskere hovedsageligt med historie som fagområde giver stemme til dette emne. Udgangspunktet er køn, og tolkingsmetoden ligger i den feministiske genre med en metodekritisk vinkel i sidste tredjedel af bogen. Emnet er sat i et kulturhistorisk lys med en vinkling, der også er social og politisk. Synsvinklen er bragt ind for at øge forståelsen for, hvordan vold kan legitimeres og modarbejdes på forskellig måde i skiftende kulturer.

Bogen er inddelt i tre afsnit. Det første med titlen 'I familiens vold', det næste 'I krigens vold', og det sidste har titlen 'I begrebets vold'. Redaktørerne angiver, at tredelingen af bogen giver mulighed for at bringe kontraster mellem den intime vold i familien og den store vold gennem krig ud fra, hvordan det påvirker kvinderne. Sidste afdeling er tilegnet teoretiske overvejelser om køn og vold. Jeg vil her diskutere de to af kapitlerne, som jeg finder mest interessante.

I familiens våld

Marie Lindsted Cronberg undersøger og beskriver i første

artikel 'Månds våld mot kvinnor i 1800 tallets Sverige' en konkret retssag om hustrumishandling. Artiklen analyserer casen ud fra diskursen om køn og magt og en opfattelse af, at individuelle voldshandlinger relaterer til samfundets opfattelse af køn. Der er foretaget en meget spændende opdeling i, hvordan mænd og kvinder udtaler sig i den konkrete sag, hvilket giver et fint tidsbillede af kønsroller. Man må sige, at vi på mange måder er nået et helt andet sted hen i dag, selv om der af og til rejser sig røster fra fortiden i dagens debat.

Herefter følger en artikel af Marie Eriksen 'Fly, fäkta, förlikas eller förblive i mannens våld', der på baggrund af retsprotokoller ser nærmere på nogle studier af mænds vold mod hustruer i perioden 1874 til 1920. Volden betragtes ud fra et klasseperspektiv, men tilgodeser også kvindernes valg af strategier.

De første artikler er fængende pga. stor detaljerighed i analyserne af konkrete retssager. Læseren bliver ført gennem empiriske studier af vidneudsagn og retssager og vurderinger af kvinders strategier i den konkrete sammenhæng. Lovgivningen mod hustruvold kommer til Sverige ca. 40 år tidligere end i Danmark, og artiklerne demonstrerer, at lovgivning gør det muligt for den enkelte kvinde at flytte volden fra den private sfære til det offentlige rum.

Som praktiker er det interessant at se, at nutidens dokumentation af vold har rod i tidlig praksis. Kvinderne i 1800-tallet fik en mulighed for at

blive troet, hvis deres dokumentation var i orden, men det krævede mod og hårdt arbejde. Det har ikke ændret sig ret meget siden, skønt lovgivningen er blevet anderledes. Det er tankevækkende at se beskrivelsen af klasseforskellen dengang, fordi også i dag er det lettere at få sin sag retfærdig bedømt, hvis man er middelklassekvinde med flere personlige og økonomiske ressourcer til rådighed.

Kapitlerne sætter gang i mine egne refleksioner om vor samtidsforståelse i synet på vold mod kvinder. I krisecentersammenhænge sker der konstant en bevægelse i forståelsen af voldsramte kvinder. Opfattelsen har flyttet sig fra 1970ernes 'voldsramte kvinder er almindelige kvinder, der har brug for at blive befriet for undertrykkelse' til 1990ernes 'voldsramte kvinder er traumatiserede og har brug for behandling'. Nutiden fokuserer på psykologisk behandling til mange slags problemer, og det er også ofte det værktøj, vi i praksis ønsker at gribe til for at hjælpe voldsramte kvinder. Artiklerne giver en fin mulighed for at overveje samtidens indflydelse både på, hvordan praktikere ser problemet, og hvorfor der er tilbøjelig til at vælge bestemte synsvinkler og hjælpemidler i bestemte tidsperioder.

I begreppens våld

I den sidste del tager Eva Österberg fat på emnet 'Civilisation, våldet og kvinnoerne'. Kapitlet diskuterer 'civilisation' med fokus på etikken og kropslighed. Temaerne er af-

fektkontrol, tæmning af drifterne og statens monopol på vold, hvilke ses ud fra Norbert Elias' teser om affekt og følelser og kritik af disse.

I andet kapitel tager Catharina Stenquist fat på 'Simone Weil ock det okränkbara – krig, våld og föragt för svaghet', set ud fra Simone Weils tanker om det ukrænelige. Kvindelighed og svagthed er et traditionelt emne også i dagens debat.

Sidst men ikke mindst leverer Sara Edenheim en kritisk analyse af kvindehistorien og dens effekter under titlen 'Når våldet bliver en del af jaget', som sætter en skarp vinkel på den reproduktion, hun mener at se i definitionen af begrebet 'kvinde' som en fastlåst kategori.

Kategorien kvinde som identitetsskaber går igennem hele bogen som en fast forudsætning, så det er helt befriende, at Sara Edenheim i sidste artikel tager fat på emnet. Problemstillingen, som hun ser den, er, at konstitueringen af begrebet kvinde historisk set er associeret med undertrykkelse, vold og død. Hun fremfører, at der fremstår en pessimistisk cirkel, der reproducerer kvinden som offer, og derfor fremkommer der altid de samme spørgsmål, men ingen nye svar. Hun drager her et emne frem, som satte ord på min egen følelse gennem hele læsningen af bogen. Bogen præsenterer med stor selvfølghed kvinder, der er ofre for vold og maskulin dominans, og som er afhængige af samtidens forståelse af køn og vold. Hun er provokerende i sin påstand om, at det ikke kan udelukkes,

at når fortidens voldsudøvelse mod kvinder skildres, bliver det en del af konstruktionen af en nutidig identitet. Og dermed kommer forskerne til at reproducere status quo, nemlig offerrollen og den maskuline magtudøvelse.

Netop dette kan få en praktiker til at tænke på, hvorvidt den klassiske måde at tale om køn og vold har en fastholdende virkning på den måde, vi agerer i feltet i det daglige. Hvis Sara Edenheim har ret, så må en kvinde reproducere sig selv som offer for at falde ind i den kategori, vi traditionelt har om kvinder. De strategier, som nutidens voldsramte kvinder har, handler ofte om vedholdende at forsøge at mægle og skabe en ligevægt, der sikrer, at der ikke bliver åben krig. Så føler de sig stærkest uanset hvad, de har været udsat for. Det er tankevækkende at voldsramte kvinder i år 2008 insisterer på at fastholde denne vinkel, og at professionelle er tilbøjelige til at svare igen med behandling eller kvindekamp. Bogen sætter refleksioner i gang om, hvad fremtiden vil bringe af nybrud i kvindeforskningen, der i højere grad løfter kønsbegrebet ud af rammerne fra sidste århundrede. Nybrud hvorfra vi kan uddrage nye hypoteser om, hvad der sker med den moderne kvinde og som er anderledes end i 'vor mors tid'?

Det er alt i alt en interessant og læseværdig, men også en meget traditionel bog, der ved at sætte den historiske kikkert for øjet samler det kendte stof. Tredeelingen gør det muligt for læseren at springe i bogen, da

de enkelte artikler fremstår i deres egen ret.

Sproget er svensk, og det er referencerammen også. Det kan gøre, at bogen alene af den grund får en begrænset læsergruppe i Danmark, og det er en skam, for det vil blive svært at finde sammenlignelige værker. Ønsket kunne være, at bogen blev oversat til dansk med et tillæg, der for den mere uerfarne læser synliggjorde de nationale forskelle blandt andet med hensyn til lovgivning og konkret historie i tiden omkring 1. verdenskrig både mht. krig og diskurser omkring køn og feministisk forskning.

Thyra Ernsten, Krisecenterleder, Fredericia Krisecenter

MINORITETER I MEDIERNE

Rikke Andreassen: Der er et yndigt land. Medier, minoriteter og danskhed. Tiderne Skifter, 2007, 290 sider. Pris: 249 kr.

I *Der er et yndigt land* sætter Rikke Andreassen sig for at synliggøre stereotypiserende strukturer i mediernes repræsentationer af etniske minoriteter i Danmark. Disse strukturer fastholder ikke alene de etniske minoriteter i simplificerede forestillinger, men ligger også til grund for den danske selvforståelse og nationale fortælling om hvem 'vi' er. Blandt andet på grund af mediernes betydning for danskernes virkelighedsopfattelse på netop dette område, er denne bog et vigtigt bidrag til krydsfeltet mel-

lem medievidenskab, journalistik og poststrukturalistiske teorier.

Andreassens forskning som præsenteres i bogen bygger på en historisk gennemgang af DR og TV2s arkiver samt et udvalg af danske landsdækkende aviser. Hendes er den første og indtil videre eneste af sin art i dansk forskning, da det er første gang nogensinde at en forsker har fået adgang til DR og TV2s materiale i det omfang, som der er tale om her.

Ud af dette omfangsrige materiale identificerer Andreassen tre grundlæggende stereotyper som hun præsenterer i tre kapitler rammet ind af en introduktion og et konkluderende kapitel. De tre stereotyper er 'den undertrykte indvandrer-kvinde', 'tørklæder' og 'den seksuelt aggressive unge mand'. I sin gennemgang og analyse inddrager Andreassen yderligere de feministiske og postkoloniale teorier som hun finder relevante for forståelsen af materialet. *Der er et yndigt land* forbinder dermed traditioner inden for medieforskning, minoritetsstudier og feministisk forskning. I resten af Europa og i USA er sådanne ideer blandt andet repræsenteret i for eksempel Teun van Dijks mange studier af underliggende racisme i journalistisk præsentation af migranter til Europa og Laura Mulveys klassiske tekst om det styrende maskuline blik i den vestlige verdens populærkultur.

I modsætning til mange af sine danske kolleger finder Andreassen ikke et brud i mediernes repræsentation af etniske minoriteter igennem den tids-

periode, hun undersøger – fra begyndelsen af halvfjerserne til 2006. Hendes afvigende konklusion tillægger hun den intersektionelle indgangsvinkel som hun tager. Idet der indtages en kønsvinkel i analysen af mediernes behandling af etniske minoriteter i skæringspunktet mellem klasse, race og etnicitet synes repræsentationen mere stabil, argumenterer Andreassen. Det fastlåste billede af etniske minoritetskvinder og -mænd som hhv. undertrykte og seksuelt aggressive er nemlig gennem gentagelser blevet stereotypiske fremstillinger og bliver opfattet som sandheder. 'Den undertrykte indvandrer-kvinde' er således stærkt overrepræsenteret når det kommer til nyhedshistorier om kvinder med anden etnisk baggrund end dansk.

Den stereotyp, skriver Andreassen, siger dog ikke kun noget om hvordan de danske medier ser etniske minoritetskvinder, men den siger i lige så høj grad noget om, hvordan de danske medier ser etnisk danske kvinder og den køns-mæssige struktur i det danske samfund. Det etnisk danske samfund bliver set i diamentral modsætning til den etniske minoritet. Stereotypen om 'den undertrykte indvandrer-kvinde' fastholder derfor etnisk danske kvinder og mænd i en forestilling om at der findes ligestilling i det danske samfund – det er derfor ikke til diskussion. På samme måde fastholder stereotypen om 'den seksuelt aggressive unge mand' en forestilling om den gode etnisk danske elsker og mand, som ikke slår sin partner og ikke

voldtager kvinder etc.

Et gennemgående træk i *Der er et yndigt land* er at Andreasen konsekvent problematiserer og forholder mediernes repræsentationer til statistikker og alternative fortællinger. Bogen har derfor karakter af et særdeles velunderbygget debatindlæg i en diskussion og med en fagligt teoretisk baggrund som sjældent bliver repræsenteret i medierne.

Andreassens argument er at medierne i stor stil går et nationalistisk ærinde, når de fremstiller etniske minoriteter i stereotyper. Selvom Andreasen forstår de pressede omstændigheder som journalister arbejder under i dag, er der i dansk journalistik efter hendes mening generelt for lidt refleksion, for lidt viden og for stor vægt lagt på journalistiske berettermodeller og seer- og læsertal. Seerne og læserne opfattes derudover alene som hvide, etniske danskere og udelukker derfor behovet for at journalisterne tænker over deres identifikationsmodeller. Disse fakta giver tilsammen en forsimplet fremstilling af det danske samfund som homogent, hvidt og uforanderligt.

En yderligere pointe Andreassen nævner er at medierne ikke går i dialog med forskningen inden for fagområdet som omhandler etniske minoriteter og integration. Denne kløft mellem videnskab og medier er ikke ny, men i forhold til etniske minoriteter og de tungtvæjende konsekvenser som mediernes fremstilling af dem har, synes dette emne specielt preserende. Medierne er nemlig, skriver Andreassen, danskernes

primære kilde til viden om de etniske minoriteter i landet, da de færreste etniske danskere har direkte kontakt med dette mindretal. På grund af at danskerne for det meste har deres viden om etniske minoriteter i landet fra medierne er konsekvensen at mediernes stereotypede billede af denne befolkningsgruppe bliver antaget for at være en sandhed. Heraf følger at det spejlbillede som fremstillingen af etniske minoriteter producerer af den danske nationale selvforståelse ikke er oppe til diskussion: Tørklædet ses som undertrykkende og dermed må den danske kvindefrigørelse til stadighed blive repræsenteret ved afklædning og nøgenhed, for eksempel.

Det er derfor for Andreassen ikke alene spørgsmålet om hvorvidt fremstillingerne er sande eller ej som er interessant, men hvorvidt disse fremstillinger udøver en funktion i den danske nationale forestilling om os selv.

Andreassens argumenterede skrivestil er veloplagt og præsenterer emnet og problematikken i et pædagogisk og letlæst tempo. Bogen præsenterer journalistiske faldgruber klart, ukompliceret og velargumenteret og for denne læser synes det oplagt at bogen bør placeres på listen over obligatorisk læsning for danske journaliststuderende. De journaliststuderende kunne så diskutere hvordan journalistiske kønslige og etniskbaserede fordomme og stereotyper kan undgås og hvordan medierne, på trods af Andreassens udelukkelse af denne debat, har

diskuteret benævnelser og sprogbrug i forbindelse med etniske minoriteter.

Eventuelle løsninger på problematikken har Andreassen nemlig ikke fundet megen plads til. Hun skriver at flere positive historier om etniske minoriteter ikke er svaret, da de fremstår som undtagelser der bekræfter regelen og blot understreger stereotypen. Derimod peger Andreassen på de journalistiske modeller i specielt TV-produktion som bærende en stor del af ansvaret for de forsimplede nyhedshistorier og fremstillinger af etniske minoriteter. Dette giver dog ikke et svar på hvad aviserne skal gøre for at nuancere deres repræsentation af etniske minoriteter i det danske samfund. Et alternativt svar kunne være at de journalistiske uddannelser skulle lægge mere vægt på at lære de journaliststuderende at reflektere og sætte ting i forbindelse med hinanden fremfor at indøve fortælle-mæssige skabeloner. Denne bog ville være et særdeles godt sted at begynde for journaliststuderende. Bogen er dermed også en begyndelse på fremtidig forskning, som fint kunne finde sted i samarbejde med medierne og journalistiske uddannelsesinstitutioner.

I disse dage synes de journalistiske institutioner mere interesserede i deres eget fag og egne rettigheder end i den funktion og de sider af samfundet som de arbejder for. Andreassens bog lægger op til en diskussion af medierne i relation til samfundets rettigheder og journalisternes forpligtelser over for samfundet – he-

le samfundet med alle de nuancer det indebærer.

Bolette B. Blaagaard, Marie Curie ph.d.-stipendiat, Utrecht Universitet

HVEM HAR GJORT DIG TIL DOMMER OVER MIG?

Virginie Despentes: King Kong og Kvinden, Tiderne Skifter, 2007, 154 sider. Pris 199 kr. og Henrik List: Sidste nat i kødbyen – essays, Aschehoug, 2007, 389 sider. Pris 299 kr.

Prostitution, porno, seksualitet og våde drømme. Det er hårde, sårbare og provokerende emner der behandles i bøgerne *Sidste nat i kødbyen* af Henrik List og *King Kong & Kvinden* af Virginie Despentes. Begge er bøger skrevet ud fra forfatterens egne levede erfaringer, begge er bøger med noget på hjerte og begge belyser sider af menneskets seksualitet ud fra skæve og sjældent italesatte positioner.

Essaysamlingen *Sidste nat i Kødbyen* er en debatbog om seksualpolitik, seksualitet og frisind. Henrik List vil meget med sin bog og han bevæger sig på flere niveauer; han vil udfordre den politiske korrekthed, han vil skildre sexarbejdere og andre seksuelle outsiders miljøer indefra på godt og ondt, han vil vende seksualitetsdebatten provokerende på hovedet. Desuden er bogen et personligt forsvar for hans egne holdninger og et lige så personligt angreb på 'kønsfe-

ministerne' og 'andre nypuritanister' – det er et tiltrængt genmæle og ganske underholdende. Kønsfeministerne er vore dages svar på "sædelighedsfejden hattedamer", skriver List, hvis "stærkt moralistisk-puritanske" holdning til de der sælger sex kunne "den gang som nu ligne et eksklusivt middel- og overklasseprojekt med fokus på nogle i forvejen relativt privilegerede kvinders muligheder for selvudfoldelse frem for eksempelvis de elendige sociale forhold for underklassens kvinder" (s. 124). Disse 'kønsfeminister' taler ud fra deres privilegerede positioner i NGO'er, medier, academia med videre om en verden meget langt fra deres egen. En verden List derimod færdes i og som han ikke kan genkende i 'kønsfeministerne' rapporter. List taler om en kulturkamp, en ny sædelighedsfejde, hvor 'kønsfeministerne' har sat sig tungt på den seksualpolitiske dagsorden på bekostning af de i forvejen udsatte kvinder. List slår et slag for ytringsfrihed og rummelighed i den seksualpolitiske debat og afslutter sit *Forspil* med at sige "det er så helvedes vigtigt, at noget så intimt, personligt og mentalt-spirituel grænseløst som den enkeltes seksualitet ikke til sidst bliver endeligt overtaget af en guvernanteagtig velfærdsstat" (s. 93).

Lists brug af ordet 'feminist' er interessant og kræver et par linier. Han bruger 'feminist' som garant for at han er god nok på bunden, og refererer flere steder til sin rødstrømpe-moder, sin feministveninde og kalder sig selv for (pro-sex)fe-

minist. Samtidig bruger han også ordet til at beskrive Fjenden: 'Kønsfeministerne' alias 'Nypuritanisterne'. I *Dydens Drabanter* bruger han meget plads på at beskrive forskellige feministiske grupperinger nuanceret, men er ikke konsekvent i denne opdeling og flere gange skærer han alle feministe over en kam. Bogen rummer dog mange og vigtige pointer, der har manglet en stemme i den offentlige debat, og derfor kan man med fordel vælge at bære over med Lists feministforvirring.

Når diskussionen om prostitution går højt i medierne er kunderne ofte en usynlig joker. Men *her* er han, kunden. Og det er dét der er denne bogs styrke. Hovedparten af Lists essaysamling tager udgangspunkt i oplevet seksuel erfaring – hans egen og hans oplevelse af andres. At tage udgangspunkt i egen erfaring i forhold til sex(ualitet) er et værktøj, der oftest er blevet brugt af kvinder/feminister og det er et stærkt værktøj at bruge. Det er i sin nuancerede undersøgelse af egen erfaring, at han vækker mest til eftertanke. At det er en mand der bruger dette erfaringsværktøj til at undersøge betalt sex med kvinder bliver kontroversielt netop fordi han er kunde og fordi han siger det – højt og uden anger.

Beskrivelserne af prostitutionsmiljøet er præget af en dyb fascination uden at billederne er rosenrøde, hverken billederne af ham selv eller det oplevede – nok fordi han, med egne ord, bevæger sig i "grænselandet mellem det stærkt tiltrækkende og det voldsomt frastø-

dende” (s. 286). Der ligger en generel respekt over for sexarbejderne i hans beskrivelser, en stræben efter at beskrive miljøet så nuanceret som muligt. Det er en “mørk” parallelverden (s. 270) som både han og mange af de sexarbejdere han har mødt i tidens løb er blevet afhængige af. Efter at have læst hans bog, forstår man bedre hvorfor.

Sidste nat i kødbyen er en debatbog, ikke en videnskabelig afhandling. Den gør ikke krav på at være andet, og det bliver en svaghed når List så alligevel forsøger at bruge teoretikere. Blandt andet er hans brug af teoretiske termer problematiske. Eksempelvis skriver han: “den seksualpolitiske diskurs tilhører alle” (s. 93). Men der findes ikke én diskurs, der findes flere med- og moddiskurser, hvoraf Lists er en af dem og ‘kønsfeministernes’ en konkurrerende. Det er irriterende, for der hvor List kan give læseren mest er netop ikke i de teoretiske afhandlinger, men når han tager læseren med ind i sin egen oplevede virkelighed.

List har meget at sige og mange formål med sin bog – for mange måske. Han kunne have tydeliggjort sit formål ved at prioritere et par af sine hovedpointer i stedet for at forsøge at få alt med. Desuden skal der i læsningen af List en vis overbærenhed til, når det gælder hans overdådige mængder af tillægsord. Hvis han havde barberet halvdelen af tillægsordene væk, ville hans pointer have fremstået meget klarere, og bogen noget slankere. Angrebet på de bedrevide

respektable kvinders (og mænds) udtalte bekymring på ludernes vegne kommer også fra Despentes: “Den mandlige seksualitet udgør ikke i sig selv en vold mod kvinder, hvis de er indforståede og bliver ordentligt betalt. Det voldelige er den kontrol vi bliver underlagt, det at man tillader sig, på vores vegne at bestemme hvad der er værdigt og hvad der ikke er” (s. 90). Gennem egne levende erfaringer med voldtægt, sexarbejde og porno tegner Despentes i *King Kong og Kvinden* et tydeligt billede af en stadig levende kvindekamp, et stadigt levende patriarkat der eksisterer i vores hoveder (uanset køn), i forestillingerne om hvad vi er og ikke er, i vores egen undertrykkende verdensforståelse.

Et eksempel er Despentes’ brug af den provokerende amerikanske feminist Camilla Paglia pointe, at voldtægt ikke nødvendigvis er lig med det absolutte mareridt. Paglia inspirerer Despentes til at håndtere sin egen voldtægt modsat det som samfundet forventer: nemlig at kvinden vender volden mod sig selv og afskærer sig selv fra begæret (s. 51). Efter at have læst Paglia handlede det “ikke længere hverken om at benægte det eller om at bukke under for det, det handlede om at leve med det” (s. 45). Despentes tog konsekvensen og brugte sexarbejde som sin restituering efter voldtægten. “Det at jeg kunne sælge, til hver eneste kunde, havde jeg altså bevaret intakt. Når jeg kunne sælge det ti gange i træk, betød det at det ikke blev ødelagt ved at blive brugt. Mit

køn tilhørte kun mig” (s. 76).

Despentes skriver i klare skarpe sætninger uden overflødig brug af teoretikere eller andres meninger til at legitimere sin position. Hun tager ‘sig selv på sig selv’ og bruger sin plads og sin røst til at vise sin tolkning af verden. Bogen er ikke skrevet for salgstallets skyld, men fordi hun har noget at sige til verden. *King Kong og Kvinden* er et manifest, et opråb til alle kvinder i hele verden og burde læses af enhver kvinde, der vil have en ny vinkel på kvindekampen i almindelighed og prostitutions- og seksualitetsdebatten i særdeleshed. Hun lefler ikke for læserne, men skriver alene til de, der har oplevet denne uforsonende vrede og har taget stilling til den. Derfor er det også en svær bog at læse. Den kræver at læseren læser bogen i lyset af sin egen indre vrede for at få mest ud af den.

Mens Despentes skriver ud fra sin egen vrede, sin kamp imod patriarkatets bånd, skriver List ud fra sit eget begær, sin kamp imod nypuritanismens bånd. Udfordrende, spændende og provokerende læsning.

Ane Havskov Kirk, Genusstuderende, Lunds Universitet

VEJENES KVINDE- KULTUR – EN VEJ TIL FRIGØRELSE?

Helene Hjort Oldrup: Mellem hastighed og tilhør – erfaringer og fortællinger om hverdagsmobilitet, ph.d.-afhandling, Københavns Universitet, 2005, 228 sider. Pris 175 kr.

Der er ikke så mange akademiske publikationer, der forsøger at trænge ind i, hvordan hverdagsbilismen erfares og fremstilles i praksis og populærkulturen. Især ikke hvor dette kombineres med et kønsperspektiv. Helene Hjort Oldrups ph.d.-afhandling er et velkomment bidrag til den gryende litteratur inden for skandinavisk mobilitetssociologi. Afhandlingen søger at besvare følgende empiriske spørgsmål:

- Hvordan erfares hverdagsrejsen med bil som en form for mobilitet?
- Hvilke repræsentationer af denne rejse har bilister adgang til?
- Hvordan er sådanne erfaringer kønnede?

Dertil spørger Oldrup på det teoretiske og metodiske plan: Hvordan kan vi forstå og undersøge mobilitet som et fænomen, der er erfaret?

Til at belyse disse spørgsmål benytter Oldrup sig af en række forskellige teoretiske perspektiver fra mobilitetssociologien og mere generelle samfundsteorier. Hendes empiriske materiale består af kvalitative interviews med femten bilister, en visuelt fortolkende analyse af bilreklame-brochurer fra be-

gyndelsen af 1960'erne og 2000 og en undersøgelse af hvordan kvinders mobilitet kan fortælles fra et feministisk perspektiv med en såkaldt femikrimi af Liza Marklund som eksempel.

Oldrup konkluderer, at hverdagsmobiliteten er et komplekst fænomen. Den omfatter forskellige rum, temporaliteter og tilhør, som "erfares og fortælles med afsæt i legemliggjorte og kønnede subjekter, der har forskellige relationer, følelser og sanser til verden og andre". Oldrup understreger derfor, at den hverdagsrejsende, modsat det billede der tegnes i visionerne bag transportpolitikken, aldrig er den 'friktionsfri' rejsende, og aldrig blot det 'vælgende' subjekt.

Afhandlingen indeholder en række interessante observationer og refleksioner både i forhold til de udvalgte teoretiske positioner og de empiriske nedslag. Teoretisk fandt jeg især Oldrups overvejelser om mobilitet som medborgerskab interessante. Hun foreslår, at transport kan ses som en form for medborgerskab og undersøger, hvad det er for fortællinger om 'borgeren', der stilles til rådighed af den danske stat indenfor transportområdet. Oldrup rejser i denne forbindelse spørgsmål om, hvordan omsorgsforpligtigelser kan medreflekteres i forståelse af mobilitetsborgerskab. Jeg tror også, at Oldrup har ret, når hun kritiserer John Urrys mobilitetsociologi for at være for lidt åben overfor "tilstedeværelsen af mange stemmer i det sociale, eksempelvis kvinder, børn, miljø" (s. 221).

Med de forskellige teoretiske perspektiver og empiriske nedslag fremstår afhandlingen som 'bricolage-agtig' – et meningsbærende indhold syet sammen af forskellige forhåndenværende materialer. Oldrup skal have roser for sit forsøg på at bryde ud af disciplinære tvangstrøjer. Under læsningen var det for mig dog nogle gange uklart, hvad der egentlig er af handlingens røde tråd. Der er mange forskellige ansatser til teoridiskussioner, men disse forskellige spor bindes i for lille grad sammen. Også på det empiriske plan savner jeg en større grad af syntese mellem de tre forskellige typer af data. Oldrup begrundet fraværet af en sådan syntese (s. 52) med, at de enkelte analyser indgår i en fortælling hvor målet – i tråd med Donna Haraways tilgang – ikke er at skabe en sammenhængende helhed, men hvor fokus i stedet er på 'multisite', 'multi-locale' og 'splitting'.

Snarere end at gøre det fragmentariske til en dyd tror jeg dog, at afhandlingen ville have vundet på en stærkere integrering af perspektiver, discipliner og empirisk materiale, om nødvendigt ved at inddrage kompletterende teorier, der kan bidrage til at forklare og overskride de kløfter, der tilsyneladende gør de forskellige empiriske kilder inkommensurable. Den radikale subjektivisme og relativisme, som en 'multiple realities'-tilgang åbner for, kan nemt føre til tilbageslag for det feministiske projekt, som i stor grad har bygget på oplysningstidens ideer om lighed, retfærdighed

og social ændring baseret på sammenligninger af, hvad der er og abstrakte formuleringer af hvad, der burde være (Fainstein 1996). Eller som Mary Hawkesworth (2006) skriver: "Treating sophisticated feminist critiques as simply one voice among many does not contribute to more democratic political studies or to more democratic politics".

Oldrup analyserer bilisternes erfaringer med de daglige rejser i lyset af begreberne 'metropolernes kultur' og 'vejenes kultur'. Oldrup finder, at bilisternes erfaringer med den daglige rejse gennemgående er præget af 'objektive' størrelser som kontrol, styring og punktlighed, det vil sige en kalkulerende attitude, der kendetegner 'metropolernes kultur'. Hun finder imidlertid, at der i bevægelse med bilen også indgår andre typer erfaringer (intimitet, det drømmeagtige, spontanitet, omsorg, frihed og uafhængighed, autenticitet), som kan ses i lyset af 'vejenes kultur'. Oldrup hævder, at disse erfaringer handler om at udforske selvet gennem rejsen på vejen og foreslår, at de kan ses som særlige rum for refleksion, som brug af bilen muliggør (s. 175).

Ved at opstille en dikotomi mellem metropolernes og vejenes kultur kan det synes som om, Oldrup mener, at 'vejenes kultur', på trods af dennes hidtidige mandsdominans, bærer i sig kimen til et feministisk frigørelsesprojekt: et frirum for det affektive og en vej ud af

metropolernes kalkulerende kontrol-kultur. Men en sådan dikotomi negligerer andre alternative praksisser, der måske er bedre i tråd med et (kvinde-lygt?) omsorgsideal – både ed hensyn til omsorg for børn og andre nære og for naturen. Er det (bil)vejenes kultur, der er modstykket til 'metropolernes kultur'? Hvad med cykelstier-nes kultur?

Oldrup diskuterer i et af de afsluttende kapitler Norbert Elias' teori om civilisationsprocessen, hvor det moderne samfund med dets komplekse arbejdsdeling karakteriseres ved en række 'interdependenskæder', der blandt andet kræver stor kontrol af adfærd og følelser. Dette har ifølge Oldrup ført til en marginalisering af de erfaringer, som er forbundet med 'vejenes kultur' og en begrænsning af vores muligheder for at udforske selvet og søge autenticitet (s. 164). Man kan imidlertid spørge, om det vil være til kvindernes fordel, hvis vores måde at agere på – i trafikken såvel som i samfundet som helhed – bliver mindre præget af selvbeherskelse og velovervejede handlinger. At agere ud fra følelser resulterer ikke kun i kærlige og omsorgsbaserede handlinger, men også i affektiv vold, drab og folkelig opbakning til krige. 'Road rage' er en del af vejenes kultur. Hvordan kan man sikre sig, at det først og fremmest vil være de gode og omsorgsfulde følelser, der bliver omsat til handlinger, hvis vi får en transportkultur, der er i mindre

grad er præget af selvbeherskelse og kontrol?

Til trods for disse kritiske bemærkninger finder jeg Hele- ne Hjort Oldrups afhandling interessant og vigtig. Den er original i kombinationen af datakilder og teoretiske perspektiver, stiller en række vigtige spørgsmål og kommer også med bud på nogle mulige svar. Den rejser ikke mindst spørgsmål, der har forgreninger til bredere teoretiske debatter inden for feministisk teori, blandt andet i forhold til feminisme som individuelt eller kollektivt projekt, 'lighedsfeminisme' versus 'forskelsfeminisme', og – hvis målet er større lighed på nogle områder – hvilken kønspraksis, der indenfor de forskellige praksisfel-ter bør være normdannende.

*Petter Ness, Professor i byplan-
lægning, Aalborg Universitet*

LITTERATUR:

- Fainstein, Susan S. (1996): Planning in a Different Voice, in Scott Campbell & Susan S. Fainstein (eds.): *Readings in Planning Theory*, pp. 456-460. Blackwell, Malden, Mass./Oxford.
- Hawkesworth, Mary (2006): Contesting the Terrain: Flyvbjerg on Facts, Value, Knowledge, and Power, in Sanford F. Schram & Brian Caterino (eds.): *Making Political Science Matter: Debate, Knowledge, Research and Method*, pp. 152-170. New York University Press, New York.